

KEDVES GYULA

RÉPÁSY MIHÁLY HONVÉD TÁBORNOK A SZABADSÁGHARC LOVASSÁGA ÉLÉN

Az 1848-49-es szabadságharcnak volt egy olyan honvéd tábornoka, aki vezető szerepet játszott mind a hadseregszervezés, mind pedig a hadsereg-irányítás terén, neve mégis feledésbe merült. Az a néhány adat pedig, ami a szakirodalom lapozgatása közben összeszedhető személyéről többnyire pontatlan. Pedig a már 1848 őszén kinevezett tábornokok azon szűk csoportjához tartozott, akik tántoríthatatlan hűséggel szolgálták a szabadságharc ügyét, és a stratégiai jelentőségű döntéseket hozó haditanácsok legtöbbszörének is tagja volt, különösen a szabadságharc első felében. Ez utóbbit a honvédsereg tábornokaiból legfeljebb fél tucatnyian mondhatták el magukról.¹

A legváltóságosabb időszakban, 1849 telén látott el hadtestparancsnoki feladatot a talán legfontosabb védővonalon, s ha diadalmas ütközetek vagy csaták vezetése nem is fűződött nevéhez, a keze alatt összekovácsoló hadtest példamutató módon látta el feladatát, s a későbbi hadjáratok meghatározóan sikeres seregtestévé vált. Tevékenységének hatása oly erős volt, hogy 1861-ben még ő az első honvédtábornok, akinek emlékét nyilvánosan, díszes sírkő állításával tartják életben.² Az újabb generációk azonban elfeledték, mert nem lehetett egyik megszokott, elfogadott, vagy éppen divatos skatulyába sem belehelyezni. Nem élte meg a szabadságharc végét, így nem került sem az aradi vértanúk, sem pedig az emigráció világszerte ismertté vált, s a szabadságjogokért a világ számos pontján harcot vállaló katonái közé. Csatában sem esett el, hogy idolként állíthassák az utókor elé. Pedig ugyanúgy a szabadságeszméért adta életét 1849 nyarán, mint aki csatában hullott el, vagy később bakó

¹ A Répásy részvételével lezajlott haditanácsok közül részletesen tudósít Barta István: Az 1849. január 2-i haditanács és a főváros kiürítése. HK 1955/2. 66-100. o., továbbá a Dembiński elmozdításához vezető tiszafüredi tanácskozásokról Hermann Róbert: A tiszafüredi fővezérváltás. *Tiszafüredi tanulmányok* 4. k. Szolnok, 2000. 31-104.

² A sírkő Szegeden, a rókusai temetőben ma is áll, fotóját közreadta *Három hét a szabadságharc történetéből – Szeged 1849. július 11-augusztus 5.* Korabeli dokumentumok alapján összeállította, magyarázószövegekkel ellátta és sajtó alá rendezte Vass László. Szeged, 1998. 285. Répásy újratemetésére és emlékmű állítására a kézirat leadását követően, 2007. március 14-én kerül sor Kemecsen.

végzett vele. Csak ő „ágyban, párnák közt” halt meg, és az már a kései utókort kevésbé érdekelte, hogy ez a honvédsereg lovassági főfelügyelőjeként szolgálatteljesítés és nem békés nyugalmaztatás közepette történt.

Pedig Répásy Mihály honvédtábornok a felsoroltaknál is fontosabb, mélyebbre ható tevékenységgel szolgálta a magyar függetlenség ügyét. Szolgált már akkor, mielőtt fegyvert vont volna a szabadság védelmében. A magyar nemesi testőrség tanártszjeként kifejtett katonai nevelő szerepe eldöntő jelentőségűnek volt egy olyan markáns csoport kialakításában, amely meghatározó szerepet játszott a honvédség szervezésében, kiképzésében és hadműveleti vezetésében. 91 tanítványa honvédtisztként, néhányan pedig egyéb módon vettek részt a szabadságharcban. Ez a viszonylag kis létszámú fiatal tiszti csapat a magyar szabadságharc katonai vezetésének talán legfontosabb csoportját alkotta, biztosítva annak dinamizmusát, ugyanakkor magas színvonalú szakmai tudását adva.³

A szabadságharc során Répásy egy teljes fegyvernem, a lovasság első emberévé vált. A magyarság életében mindig is kiemelt szerepe volt a lovas embernek, a lovas katonának, a XVI. századtól kezdve pedig a vitézi virtus, a katonai érték szimbólumává a huszár vált. Így vélte ezt 1848-49 magyarországi társadalma is. Persze a lovasság szervezésének a fontosságát a szabadságharc hadseregében ennél sokkal mélyebb összefüggések indokolták. Kétségtelen, hogy a puskák elterjedésével a tűzfegyverek hatását jobban kihasználni képes gyalogság vált a fő fegyvernemmé, de a lovasság visszaszorulását a XVIII. század második felében kidolgozott új harceljárások – ha csak átmenetileg is – lefékeztek. A napóleoni háborúkban szerzett gyakorlati tapasztalatok felértékeltek a lovasság szerepét, s a XIX. század első felében a lovasság reneszánszát élte. A legtöbb európai hadseregben a speciális feladatok ellátására több lovassági csapatnemet is felállítottak. Egy ütőképes, modern hadsereg korszerűen szervezett, tűzfegyverekkel is ellátott lovasság nélkül nem létezhetett. A gyorsan mozgó fegyvernem a válságos helyzetek megoldásának a kulcsa volt. A könnyűlovasságnak a felderítésben, a biztosításban, üldözésben volt pótolhatatlan szerepe, a nehézlovasság pedig a döntés kierőszoalolásában, az ellenséges csatarend áttörésében játszott fontos szerepet. A huszárság volt az az egyetlen könnyűlovassági csapatnem, amely a nehézlovasság feladatkörének is – legalábbis elfogadható mértékben – megfelelt.

³ A Magyar Nemes Testőrségben folyó katonai nevelőtevékenységre Kedves Gyula: Török Ignác a katonai nevelő. (In:) *50 éves a gödöllői Török Ignác Gimnázium*. Jubileumi tanulmánykötet. Gödöllő, 2005. 25-45.

Ennek az 1848-49-es lovasságnak volt Répásy Mihály a szervezője, tanítója, kiképzőmestere, akit a császári-királyi hadseregben eltöltött szolgálata szinte predesztinált erre a szerepre.

Az 1800. január 26-án egy feltörekvő szabolcsi köznemesi család legifjabb gyermekeként Kemecsen született Répásy Mihály egy református – ráadásul kuruc ősökkel és szabadságharcos mártír dédapával büszkélkedő⁴ – tiszántúli nemesifjútól teljesen szokatlanul a dragonyosoknál kezdte ígéretesen ívelő katonai pályafutását. Még inkább kiemelte katonáskodó kortársai közül rendkívül alapos iskolázottsága, amelynek nyomán végzett jogászként állt be 20 évesen a császári-királyi hadseregbe. A sárospataki református kollégium főiskoláján a nagyhírű Kövy Sándornak a hazai jog professzorának liberális gondolkodású alkotmánymagyarázatai formálták jelentősen világnézetét. Bár Répásy konkrét politizálással sem az iskolából kikerülve, sem később nem foglalkozott, ehhez túlságosan is fegyelmezett katona lett belőle, de véleménye különösen a magyar közjogi viszonyokkal kapcsolatban markánsan kialakult s azt, továbbá a változó világhoz való viszonyát mindenekfölött határozott nemzeti érzése jellemezte.⁵

1820. márciusában kadétként lépett be a Galíciában állomásozó, ekkor morva legénységű 3. (Knezevich) dragonyosezredbe, ahol 19 évet eltöltve értékes tapasztalatokra tett szert a huszárságtól eltérő lovassági szolgálati ismeretek tekintetében. A legteljesebb részletességgel ismerhette meg a császári-királyi hadsereg nem magyar ezredeinek belső életét, tisztikarának mentalitását. 10 éven keresztül tiszttársa volt az ezredben a csupán néhány rangszámmal elé sorolt Josip Jellačić báró, 1849 februárjában közvetlen ellenfele a közép-tiszai hadszíntéren.

Ez alatt az időszak alatt szerezte meg azt a rendkívül széleskörű, ugyanakkor a lóismeret terén nagyon mély, alapos lovastiszti szakismeretet, amely kiemelte akkori és leendő szabadságharcos tiszttársai közül is. Ennek tudható be a kor katonai karrierlehetőségeit tekintve kifejezetten gyors előmenetele. Répásy Mihály 38 évesen, de 18 évnél is kevesebb szolgálati idővel jutott a lovasszázad parancsnokságához. Ahhoz a beosztáshoz, ami a legtöbb magyar nemes számára a katonai karrier csúcsát jelentette, s emiatt gyakorta nyugdíjaztatták is magukat néhány éves századparancsnoki szolgálat után. Már

⁴ A Répásyak rokoni kapcsolataira Krasznay Péter önéletírása 1. füzet, Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára EA 5659., továbbá Kozma Sándor: Kemecse c. monográfiája. Kemecse, 1997. 65-68 és 77-81.

⁵ HL 1848-49. 51/104. Répásy Rozália levele a szegedi honvédegylethez 1861. jún. 2.

életkora is a viszonylag fiatalon századparancsnoksághoz jutott lovassági tisztek közé emelte, szolgálati idejét tekintve pedig egyenesen a leggyorsabb karriert befutó magyar tisztek között tarthatjuk számon. A szabadságharc katonai vezetői közül csupán az arisztokrata Esterházy Sándor gróf és a hatalmas vagyonából a rangban előtte álló tisztársai „lelépését” elképesztő nagyságú összegekkel megvásárló Kiss Ernő, „a bántási nábob” érte el kevesebb (14, illetve 15 év) szolgálati idővel a lovassági század parancsnokságát.

Ez a parancsnoki poszt jóval nagyobb felelősséget jelentett a gyalogsági századparancsnokságnál, ezért is érték el a gyalogos tisztek fiatalabban ezt. Nem csak arról volt szó, hogy egy lovasszázad összehasonlíthatatlanul nagyobb ütőerővel rendelkezett, vagy jóval szerteágazóbb feladatkörben lehetett alkalmazni (különösen a huszárokat) és ehhez képest fenntartása, s így értéke is nagyobb volt. A lovaskapitánynak százada legénységén, fegyverzetén túl közel 200 ló, ráadásul első osztályú, évek kemény trenírozásával a legértékesebb állatok közé emelt hátsó növelte gondját-baját. Felelősségi körébe tartozott a lovak megfelelő ápolásának, gondozásának, takarmányozásának ellenőrzése, irányította a lovak idomítását, kezdeményezte a szolgálatra alkalmatlanná vált állatok lecserélését, s átvette a pótlovazás során századának juttatott fiatal lovakat. Egy jó lovas tisztnek ezért mindezen dolgokhoz kisebb-nagyobb mértékben érteni kellett, mert ha elégtelen volt a takarmányozás és gondatlan az ápolás, a lovak leromlása miatt a század elveszítette harcképességét. A legfontosabb képesség azonban a lóismeret volt, amelynek birtokában már nemigen tudta a lovaskapitányt a század gazdálkodását szervező kezelő (vagy korabeli kifejezéssel manipuláns) őrmestere félrevezetni, vagy a nyereszkeskedő hadiszállítók becsapni alkalmatlan ló beavattatásával.

A Répásy minősítéseiben évek hosszú során szereplő kimagasló értékelések a lovassági szakismereteket illetően felkeltették a hadvezetőség figyelmét és amikor a Magyar Nemesi Testőrség egyfajta tisztképző intézménnyé is vált, a magyar dragonos kapitány testőr másodőrmesteri beosztást kapva testőrtanárként került 1839. augusztus 18-án Bécsbe, a birodalom egyik legfényesebb testületébe. Az itt kialakuló nemzeti gondolkodás és magyar szellemiség nagy hatással volt az ezt hosszú időn át nélkülöző Répásyra, ugyanakkor ennek maga is egyik gerjesztője, s meghatározó alakja lett. A testőrségnél eltöltött 6 év, 8 hónap és 11 nap szolgálata alatt testőrtisztvezényleti feladatai mellett a lóismeretet és a lovassági szolgálati feladatokat oktatta, emellett bevezette a hadnagyi rendfokozatot viselő fiatal testőröket az idomítás módszertanába. Répásy lett a magyar testőrök legkedveltebb tanár-elöljárója, akinek a testőrpalota harmadik emeletén lévő 67. számú szobája nem csak a közvetlen

vezénylete alá tartozó alegység testőrei számára, de a többieknek is nyitva állt; élcelődésre, tréfára, komoly diskurzusra egyaránt. A testőröket ugyanis egyenként 7-9 főből álló Kameradschaft-nak nevezett csoportokba osztották, élükön – mintegy osztályfőnöki feladatkört is ellátó – egy-egy másodőrmeisterrel; amelyekből négyesével két dandárt képeztek. Különösen a 2. dandárba kerülő testőrök tűntek ki a tudás iránti igénnyel összefonódott hazafiságukkal. Itt Répásy mellett a szintén honvéd tábornokká emelkedő Török Ignác, a szabadságharcot majd nemzetőr ezredesként szolgáló Csepy János és Piller Imre voltak az alegységek előjárói.⁶

Répásy minősítése testőrségi szolgálata alatt is végig első rendű volt, előléptetésére mégis szokatlanul sokat várt, csak 1844. december 21-én léptették elő őrnaggyá, december 30-i ranggal. Hét évet szolgált így a császári-királyi hadseregben első kapitányi rendfokozatban, minden más rendfokozatánál hosszabb ideig. Ez ugyan önmagában nem jelentett az átlagosnál hosszabb várakozási időt, de a testőr másodőrmeistereket 2-3 évi szolgálata után őrnagyi rendfokozatba szokták előléptetni, így mindenképpen szembeötlő a mellőzése. Pedig igyekezett a külsőségekben igazodni a császárváros elvárásaihoz. Az 1840-es évek elején Bécsben festetett arcképéről a magyaros divatú testőr-őrmeisteri díszöltözet ellenére is az osztrák módit követő hosszú farkójú, bajusz és szakáll nélküli arc néz ránk, ezzel azonban úgy tűnik nem tudta elosztani a testőrök közötti népszerűsége által kiváltott bizalmatlanságot előjáróikörében. S ez már így is marad mindvégig a császári-királyi hadseregben töltött szolgálata alatt.⁷

1846. nyarától a Galiciában állomásozó 6. (Württemberg) huszárezred őrnagyként teljesített szolgálatot, de az ezredben csak 1848. elejétől jutott osztályparancsnoki beosztáshoz.⁸ Itteni tevékenységével vált ismertté országosan, miután osztályához tartozott a hazai közvélemény szemében a hazafiság szimbólumává emelkedett hazaszökő Lenkey-féle huszárszászad. Pedig hálátlan szerepet kellett játszania egy olyan törzstisztként, aki már magánleveleiben

⁶HL Magyar királyi nemesi testőrség iratai 32/50. A Magyar Nemes Testőrségben megnyilvánuló nemzeti érzelmekre és Répásy ebben játszott szerepére további adatokat közöl Degré Alajos 133-134.

⁷Hadtörténeti Múzeum képzőművészeti gyűjteménye 15:802. Az ismeretlen festő által készített olajfestmény a múzeum Fényesebb a lánconál a kard c. kiállításán látható. Minősítései: KA Personalakten Conduite-Listen Karton 568. 3. Dragoner Regiment 1824-38. továbbá HL. VI/1 36. d. Königlich ungarische adelige Leibgarde 1839-45.

⁸Huszártörzstiszti minősítése és osztályparancsnoki mellőztetésére KA Personalakten. Conduite-Listen Karton 590. Husaren Regiment No. 6. 1847. lásd Függelék

hetekkel korábban kifejtette gondolatait arról, hogy a magyar huszárokat haza kell vezényelni. Dandárparancsnoka a magyar (de a szabadságharcban Erdélyben a honvédsereg ellen küzdő) Kalliány József vezérőrnagy ugyanis őt bízta meg a szökés kivizsgálásával, ezredparancsnoka a csehországi német Alfred Paar gróf pedig egyenesen a szökevények üldözésére adott számára parancsot 1848. május 29-én. Répásy ezt az erre alkalmas lovasság hiányára hivatkozva ügyesen elszabotálta, majd rendkívül tapintatosan eljárva érzékelte a magyar hatóságokkal, hogy maga is a kompromisszum lehetőségét keresi, s lélekben huszáraival tart. Másnap leveleket írt Máramaros vármegye, majd az ezred újoncozási kerületébe eső törvényhatóságoknak, Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyéknek is a szökevények feltartóztatására.⁹ A magyar kormány is vizsgálatot rendelt el az ügyben június 3-án, amely hírre a galíciai főhadparancsnokság vezetői elfektették a számukra is kínos ügyet. Így Répásy egy látszatintézkedéssel zárta vizsgálói feladatát. Június 6-án Beregszászra érkezett a különben általa is tudottan Máramarosszigeten tartózkodó szökevények visszavezetésére, de Bereg vármegye hivatalos formában megtett kijelentésére, miszerint nem nyújtanak segédkezet a század Magyarországról történő kiviteléhez „egy szíves baráti ebéd után visszatért önmagában Galícia-ába”. A vármegyei tisztviselőkkel folytatott megbeszélés során kapott ajánlatról („inkább az őrnagy úr is maradjon itt”) pedig nyilván bölcsen hallgatott, s türelmesen várta a törvényes lehetőséget az ezredével együtt történő hazatérésre. Bereg vármegye alispánja viszont rendkívül pozitív véleményt alakított ki a vizsgálatot vezető őrnagyról, aminek alig három hónap múlva Kossuthhoz írott bizalmas jelentésében nyomatékosan hangot is adott. Eötvös Tamás arra az esetre „amikor egy elhatározott magyar érzésű lovasság vezetőre lesz szükség” Répásy Mihályt ajánlotta, mint egy „igen magyar érzelmű embert”.¹⁰

Erre pedig rövidesen sor is került, bár először Kossuth közreműködése nélkül. Az 1848. júliusában hivatalos úton haza került Württemberg-huszárokat Leopold Meraviglia gróf, alezredes még elkísérte, de a Jellačić támadásának feltartóztatására a Dunántúlra rendelt alakulat parancsnokságát már nem vállalta, s kilépett a szolgálatból. Rangidős törzstisztként így Répásy lépett a

⁹ A huszárszökés ügyének összefoglalására Urbán Aladás: „értesítve valánk a Hazátul, hogy siessünk védelmére...”. Lenkey századának hazatérése 1848-ban HK 1992/3. 3-36.o. Répásy véleményére a hazatérést illetően bátyjához írott levele. Waldapfel Eszter I. 226-228.

¹⁰ MOL H 21. Kossuth Lajos miniszteri iratai No. 310. A levélre Hermann Róbert hívta fel figyelmemet, akinek ezúton köszönöm meg a Kriegersarchivban folytatott kutatással kapcsolatos baráti támogatását. Répásy beregszászi tartózkodására Pesti Hírlap 1848. június 11-i tudósítása.

helyébe, s egyúttal átvette a Székesfehérvár felé hátráló magyar haderő balszárnyának a vezényletét is. Ebben a funkciójában vett részt a pákozdi csatában, de a vezénylete alá került csapatoknak nem kellett közvetlenül harcba avatkozniuk. Ezt követően egy hadoszlop élén követte a Bécs alá húzódó Jellačićot.¹¹

1848. október 30-án Schwechatnál került sor Répásy életének első és egyetlen olyan csatájára, ahol nagyobb kötelékeket vezényelt. Az összecsapást megelőző éjjel azonban a vezérkari tisztek tévedése miatt zavar támadt csapatainál, emiatt csak késve és fáradtan tudtak elindulni, s az ütközet kezdetén széles rés tángott a centrum bal oldalát képező, Görgei Artúr ezredes vezényelte dandár és a balszárny csapatai között. A hibát szerencsére az ellenség nem aknáztta ki, de Görgeinek meg kellett állítani csapatait, amelyeket ebben a kedvezőtlen helyzetben erős tüzérségi tűz ért, amitől egyik zászlóaljában felbomlott a rend és katonái menekülni kezdtek. A csata elvesztésének ugyan nem ez volt az oka, hanem a hátrébb álló nemzetőr tömegek között kitört pánik, illetve a fővezér határozatlansága, de kétségtelenül megmutatkozott, hogy Répásy nem rendelkezik hadvezéri tálentummal s nehezen tud igazodni a váratlan helyzetekhez. Késlekedése azonban ezúttal határozottan hasznára vált a hátrálni kényszerülő magyar seregnek, mert érintetlen s harcvágyó csapatai fedezhették a centrum pánikszerű visszavonulását. A Franz Liechtenstein altábornagy által összevont császári lovasság ugyanis éppen a magyar centrum átkarolását készült végrehajtani, amikor beleütköztek Répásy beérkező huszáraiba. A visszatörpánó császári lovas alegységek újabb támadása is megtört a huszárok fegyverén, így azokat áttöréses tömegrohamra kellett rendezni. Ám ezalatt Répásy lovasütegei olyan hatásos ágyútűzet zúdítottak a vértések támadási sávjába, hogy Liechtenstein végül is nem kísérelte meg az általános támadást, csupán tisztos távolból követte a lépésben visszavonuló és harcrendjét végig megtartó magyar lovasságot.¹²

A csatát veszítő hadsereg újonnan kinevezett főparancsnoka, az egykori testőr tanítvány Görgei Artúr azonban úgy látta, hogy megfelelőbb vezénylők kellene a hadműveletek sikeres vezetéséhez. A schwechati csata ugyanakkor azt is nyilvánvalóvá tette, hogy csak reguláris alapon szervezett, jól kiképzett

¹¹ HL 1848-49. 2/185. A Perczel-hadtest hadműveleti naplója; ill. uo. 2/176 A drávai hadtest hadműveleti naplója 2/176. magyar fordításban közli. Hermann Róbert: A drávai hadtest hadműveleti naplója. Ford. Lenkefi Ferenc. (In:) Molnár András szerk.: *Hadtörténelmi tanulmányok. Zalai Gyűjtemény* 36/1. Zalaegerszeg, 1995.

¹² Répásy a csatában tanúsított tevékenységéért kapta meg a Magyar Katonai Érdemrend II. osztályát – Közlöny 1849. május 6.

és felszerelt hadsereggel lehet megvívni az eljövendő harcokat, ahol már a birodalom elit katonaságát is felvonultató seregtestek ellen kell helyállni. Ezért szervezőképességgel megáldott, s szakfeladatokhoz értő katonákat javasolt kinevezni a hadseregszervezés és ellátás legfontosabb területeire. Különös gondja volt az általa is jól ismert – s ezért nehézségeivel is tisztában lévő – lovasság szervezésére, amelyre Répásy Mihályt tartotta a legalkalmasabbnak. Különösen úgy, hogy hadvezetési feladatokra túlságosan nehézkesnek, körülményesnek látta, vagy a környezetében lévő vezérkari tisztek ilyennek láttatták. Igazából nem tudjuk, milyen is volt kettejük kapcsolata. Sém ellenszenves, sem különösebben baráti megnyilatkozásaik nem voltak egymás iránt, valószínűleg a kölcsönös tisztelet volt a meghatározó. Egyetlen halvány utalás van arra, hogy Répásy neheztelt november elején tanítványából lett parancsnokára, amiért eltávolította a harcoló csapatoktól.¹³

Ha így is történt megbékülését két dolog is siettette. November 4-én Görgei tábornoki kinevezésre javasolta, amit Kossuth azonnal el is fogadott és rendelkezett a kinevezésről.¹⁴ Beosztását először a lovasság felügyelője címmel jelölték, ami inkább a pótlóvázási felügyelő feladatkörét takarta. A hadsereg – s nem csak a lovasság, de a tüzérség vontatását és a hadianyag-, élelmiszer-, takarmány- és csapatszállítás feladatait egyaránt ellátó szekerészkar, de még a szolgálati lóra jogosult tisztek – megfelelő lóval való ellátása a hadsereg működésének az alapját jelentette. Ezért az Országos Honvédelmi Bizottmány Répásy új megbízatását firtató kérdésére, miszerint: „Oly bővében van-e Görgei a jó huszártiszteknek, hogy lóvásárlás végett most ezeket elküldheti az ellenség elől?” – a fővezér önérzézetesen válaszolhatta: „Répásyt azért ajánlottam mert őt mostani hivatalára legalkalmasabbnak ösmerem, s meggyőződésem az, hogy a jó organizáló most többet használ a hazának, mint két jó vezér.”¹⁵

Répásy lendületesen látott új munkájához. Először a veszélyeztetett Nyugat-Dunántúlon szervezte meg a pótlóvázást megfelelő szakemberek kiküldésével. Csány László fő kormánybiztos segítségével elérte, hogy a megyei kormánybiztosok lóvásárlási keretösszeget kapjanak, amelyből a pótlóvázó tisztek készpénzzel fizethettek az eladóknak. November 28-án csak Moson, Sopron és Győr vármegyéből, valamint Pozsony városából 492 ló beszerzését jelentette Fischer Antal, a 4. (Sándor) huszárezred kapitánya. Belőle vált az

¹³ Mezős László: *Ezernyolcszáznegyvennyolcadiki levelek*. S. a. r. Szócs Sebestyén. Bp., 1976. 32-33.

¹⁴ Hermann Róbert, 2001: 79. és 489.

¹⁵ Uo. 93. és 105. o. Beosztásának tényleges tartalmára HL 1848-49. 4/54.

egyik legsikeresebb pótlovazó tiszt, majd Répásy segédtisztjeként tevékenykedett. Vas vármegyéből november 24-ig 140 ló vásárlását jelentették, s további 150 beszerzésére volt kilátás. Az ország más területein is szakszerűvé vált a pótlovazás, bár ott az azonnali készpénzfizetés hiánya miatt vonatottabban haladt a munka, de az első nagy feladat, a november első napjaiban kiválasztott 2500 huszárújonc megfelelő lóval való ellátása teljesült.¹⁶

Ezalatt Répásynak folyamatosan bővült a feladatköre, s rövidesen kiterjedt a lovasság szervezésének az egészére. Elősegítette ezt egy átszervezés is. December 2-án befejezték az addig egymás mellett működő Hadügyminisztérium és az Országos Nemzetőrségi-Haditanács összevonását, s az így megalakult új minisztériumban Újoncozási és Pótlovazási Osztály néven egy mai fogalmaknak is megfelelő hadkiegészítési csúcsszervezet alakítottak. Ennek az élére került Répásy Mihály tábornok, aki mellett csak Mészáros Lázár miniszter, illetve a rövidesen megérkező tábornoki osztály főnöke, Vetter Antal viselt tábornoki rangot.

Ily módon egységes irányítás alá került a lovasság újoncokkal és remondatakkal (újonc lovak) történő feltöltése, amit kiegészített a lovas- és lófelszerelés beszerzés irányítása is. Ezek összehangolására, az újoncok és lovaik felszerelésére, az alapvető lovassági kiképzés biztosítására Répásy minden huszárezred számára tartalék osztályt létesített az addigi, csupán kiképzési bázisként szolgáló tartalék századok kereteinek kibővítésével. Minden tartalék osztályhoz 400 lovassági szolgálatra alkalmas legényt kellett kiválasztani a vármegyékben folyó újoncozás során az oda küldött kiképzőtiszteknek.

Ilyen tartalékosztályt szerveztek:

Kecskeméten az 1. (Császár)

Békésen a 2. (Hannover)

Cegléden a 3. (Ferdinánd)

Nagyváradon a 4. (Sándor)

Dunaföldváron a 5. (Radetzky)

Mezőkövesden a 6. (Württemberg)

Pesten a 8. (Coburg)

¹⁶ Lóvásárlási pénzkeret elkülönítésére Csány László kormánybiztosi iratai 1848–49. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Zalaegerszeg, 1998. II. k. 22–23. , illetve KLÖM XIII. 391. és 395. A 2500 huszárújoncra uo. és 402. o. A pótlovazás eredményeire: Fischer jelentését közli Hermann Róbert: *Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben*. Győr, 1998. 202–204. o. Vas megyében KLÖM XIII. k. 618. Répásy ezeket a lovakat az 5. (Radetzky) huszárezred ekkor szerveződő százada számára Dunaföldvárra rendelte.

Debrecenben a 9. (Miklós)
Kiskunfélegyházán a 10. (Vilmos)
Gyöngyösön a 12. (Nádor) huszárezred számára.

A lovassági felszerelések előállítására Pozsonyban, Győrben, Székesfehérváron, Miskolcon, Kassán, Debrecenben, Kecskeméten, Baján és Szabadkán létesítettek helyi bizottmányokat kormánybiztosi felügyelet és lovassági felügyelői irányítás alatt.¹⁷

A szabadságharc hadseregszervezését figyelembe véve látszólag könnyebb helyzetben volt a lovasság megteremtésénél a honvédsereg vezetése, mint más fegyvernemeknél, hiszen rendelkezésre állt az alapot jelentő katonaaanyag, felszerelés, fegyverzet, és szervezeti keret, amit a császári-királyi hadsereg Magyarországon lévő huszárezredei jelentettek. Tüzetesebb vizsgálódás során azonban kiderül ennek látszólagossága, már csak a számszerűséget tekintve is.

1848 szeptemberére, amikor Jellačić támadásának hatására a honvédsereg szervezése lendületet vett, mindössze 7 nem minden esetben teljes, valamint egy fél huszárezred alkotta azt a magot, amiből ki lehetett alakítani a szerveződő hadsereg lovasságát. A Magyarországon lévő idegen lovassági alakulatok sorra csatlakoztak Jellačić csapataihoz, még a túlnyomórészt lengyelekből álló 2. (Schwarzenberg) dzsídásezred is felmondta az engedelmességet október elején, amelyik pedig a nyári délvidéki harcokban a magyar alakulatokkal együtt küzdött vitézül a szerb felkelőkkel.

Ez a lovasság kevés volt egy olyan hadsereg számára, amelynek egyszerre több hadszíntéren is helyt kellett állnia, ráadásul olyan ellenfelekkel szemben, amelyeket a császári-királyi reguláris haderő is egyre nagyobb mértékben támogatott. 1848. novemberben nyilvánvalóvá vált, hogy előbb-utóbb bekövetkezik a császári-királyi hadsereg nagy erővel történő támadása is, s az országnak komoly háborúra kell felkészülnie. Ez a reguláris hadsereg növelését igényelte, s az addig is kevésnek bizonyuló lovasság létszámának emelése halaszthatatlanná vált. A huszárezredek mellett kiegészítő szerepet játszó önkéntes lovas alakulatok, a mozgósított nemzetőri lovasság és szabadcsapatok ehhez a feladathoz már nem bizonyultak megfelelőnek, s a reguláris lovasság szervezésének igen költséges és időigényes módját nem lehetett megkerülni.

¹⁷ AZ OHB erre vonatkozó rendeletei KLÖM XIII. k. 390-392. o. és Közlöny 1848. 182. sz. (dec. 9.) 186 sz. (dec. 13.)

Az új huszárezredek szervezését (az önkéntes lovas alakulatra támaszkodva, a kormány még októberben elrendelte, de a végrehajtás lényegi részére Répásy hivatalba lépését követően került sor.

A létszámkeretek feltöltése viszonylag gyorsan megtörtént, de a felszerelés és alkalmas tisztek hiányában különösen a kiképzés lassan haladt. A 13. (Hunyadi) huszárezred élére Répásy galíciai beosztott századparancsnoka, Lenkey János került ezredesként, aki Nagykőrösön viszonylag megfelelő kiképzést tudott biztosítani, így az alakulat december végéig hadszíntérre kerülő négy százada helyt is tudott állni. Kevésbé volt sikeres a Jászberényben szerveződő 14. (Lehel) huszárezred harcba vetése. A december elején Aradra indított három századukkal még nem is volt különösebb gond, de a hónap végén Mészáros Lázár hadtestébe küldött két század még nem kapta meg a kellő kiképzést, így látványos kudarcot aratva a Lehull-huszar csúfnevet kapták a csípős nyelvű, s szakértelmükre rátarti, a régi huszárezredekhez tartozó bajtársaiktól. A Fóton és környékén szerveződő 16. (Károlyi) huszárezred századai közül egy sem jutott el olyan kiképzési fokra, hogy 1848 végéig harcba vethetőek lettek volna, ezeknél Répásy el tudta érni, hogy a Tiszántúltra települve folytathassák a szervezést. Hasonlóan alakult a Hajdúböszörményben felállítandó 17. (Bocskai) huszárezred helyzete is. Ehhez a két ezredhez decemberben a régi huszárok közül helyeztetett át tiszteket és léptettetett elő hadnaggyá császári-királyi huszáraltiszteket Répásy. Elvileg felügyelte az Erdélyben alakuló 15. (Mátyás) huszárezred szervezését is, azonban a november végére bekövetkező elzártság, majd Bem öntevékenysége meggátolta a lovassági felügyelő tényleges tevékenységét ebben az irányban. Kossuth ugyan több ízben is figyelmeztette a lengyel tábornokot hatáskörének túllépésére, eredményt azonban ő sem ért el, s az erdélyi harctéri sikerek nyomán nem is erőltette tovább.¹⁸

Répásy különben is sokkal fontosabbnak vélte, hogy enyhítse a honvédsereg lovasságának az egyoldalúságát, ezért kezdeményezte a nehézlovasság kialakítását. Mert való igaz, hogy a legszerteágazóbb feladatkörökben lehetett a huszárokat alkalmazni, s mint a könnyűlovasság klasszikus képviselői mesterei voltak a felderítésnek, rajtaütésnek, portyázásnak. Mindemellett leginkább rájuk lehetett számítani a legkülönfélébb biztosítási feladatoknál és az ellenséges utánpótlási vonalak elvágásánál, sőt még szükségből csatalovasságként is alkalmazhatták a huszárokat. Az igazi csatalovasság szerepét a döntés kierőszoalásával azonban a nehézlovasság két csapatneme, elsősorban a vértesek és másodsorban a dragonyosok látták el. Legfőbb feladatuk az ellenséges arcvonal áttörése volt, ezért harcászatukat különösen a vérteseknél a szo-

¹⁸ Kossuth dec. 7-i és 18-i utasításai Bemhez KLÖM XIII. k. 712. és 798-799.

rosra zárt harcrendben végrehajtott tömegroham uralta, amit a dragonyosoknál a löfegyverek gyakoribb és szélesebb körű alkalmazása egészített ki. Ez az áttört harcrend csapatainak szétzilálását segítette elő, és valamelyest önállóbb tevékenységet kívánt meg a dragonyos katonától, de az meg sem közelítette a huszár szinte már individuális tevékenységét.¹⁹

Éppen ezért nem is volt Magyarországon semmi hagyománya egyik nehézlovassági csapatnemnek sem, az ezredek kiegészítő kerületei kivétel nélkül a birodalom egyéb tartományaiiban helyezkedtek el. Ez persze nem jelenti azt, hogy magyarok ne szolgáltak volna vértesezredekben, a tartósan Magyarországon állomásozó ezredekben egyáltalán nem volt ritka a jelenlétük. A 6. (Wallmoden) vértesezred tisztikarának több mint a negyede, 12 tiszt köztük az alakulat parancsnoka magyar volt 1848 elején.²⁰ A lovasság elitjének számító csapatnemnél sikk volt szolgálni az arisztokrácia fiataljainak. Egy teljes ezred megszervezéséhez azonban közel sem voltak elegendően, ráadásul egy részük alakulatánál maradt még akkor is, amikor az szembe fordult a szabadságharcral. Így valóban a semmiből kellett volna megteremteni a magyar nehézlovasságot, de Répásy így is nekilátott. Érdekes módon nem nagyon akadt segítőtársa ebben a munkában a honvédsereg egykori vértestisztjei közül, bár lehetséges, hogy Szathmáry Mihály őrnagy, egykori vérteskaptány pólovasosi osztályhoz történő december 14-i áthelyezése ezzel függött össze, de a vértesezred szervezéséhez fűződő tevékenységének nincs nyoma. December 25-én egy 1848 nyarán kilépett svalizsér (könnyűlovas) kapitány, tehát még csak nem is nehézlovassági tiszt Rohonczy Lipót (ekkor nemzetőr őrnagy) kapott megbízást a magyar vasas ezrednek titulált alakulat szervezésére. Répásy utasítást adott a megfelelő lovak beszerzésére, amelyeknek nagyobbak, erőteljesebbnek, ugyanakkor higgadtabbnak kellett lenniük, mint a huszárok alá keresett paripáknak. Meghatározta a szervezeti kereteket, és sor került néhány tiszti kinevezésre is, de a szervezés a főváros kiürítését követően leállt. Az emberek a huszárokhoz, a lóanyag a tüzér szekerészethez került, a felszerelés nagy része pedig odamaradt a fővárosban. December végétől Répásy már nem tudta felügyelni a vértesezred alakítását, mert a tartalékhadtest parancsnokságával bízták meg. Bár a beosztást ideiglenesnek szánták, a tábornoknak végül is majd két és fél hónapon át hadtestparancsnoki tevékenységet kellett ellátnia.²¹

¹⁹ A különféle lovassági csapatnemek feladataira, harcászati eljárásaikra Kedves Gyula: *A szabadságharc huszárai*. Budapest, 1998. 9. és 46-50.

²⁰ *Militär-Schematismus de österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1848.

²¹ A vértesezred átalakítására Répásy december 27-i rendelete Közlöny 1848/201. sz. (dec. 29) 202. sz. (dec. 30) és 1849/2 sz. (jan. 16.) A tartalékhadtest parancsnokává dec. 28-án nevezték ki Répásyt, de már 24-től a tartalékcsapatok ügyeivel foglalkozott KLÖM XIII. 872., 906., 910-11., 930. és 937.

Ekkor rendelték a tartalék hadtesthez az 1. (Császár) huszárezredet, amelynek egyik osztálya december 28-án Bábolnánál, két másik osztálya pedig 30-án Mórnál mondott csődöt. Répásynak kellett rendbe szedni a tisztjei jelentős része által elhagyott, megrendült fegyelmű ezredet, ráadásul az ellenség által kikényszerített visszavonulás közben. Azonban a teljes ezredet nem vonhatta össze, mert a haditanács döntése értelmében összeállított, s Mészáros segítségére küldendő dandárba beosztotta az egyik osztályát, s még aznap elindította Kerepesre. A dandár Zákó István őrnagy (egyúttal országgyűlési képviselő is) vezényletével rendben meg is érkezett, s meghatározó szerepet játszott a Schlik megállítását eredményező hadművelet sikerében. Ezekben a napokban az is felmerült, hogy maga Répásy is menjen a Felvidékre és vegye át a sikertelen Mészároostól a hadszíntér parancsnokságát. Szemere Bertalan teljhatalmú országos biztos január 1-i levelében javasolta az OHB-nek Répásy kinevezését: „Nagy hatása van szabolcsi modorával a legénységre. A borsodiak most is csak őt emlegetik.” Kossuth inkább Damjanichot szerette volna a Felvidéken látni, s mire kiderült, hogy rá a bányászati hadtest élén van szükség a körülmények már mást diktáltak és a Debrecenben kéznél lévő Klapka kapta a megbízatást.²²

1849. január 24-én ugyan Debrecenbe rendelték, hogy ellássa az ideiglenes főváros katonai parancsnoki feladatait, s irányítsa hadügyminisztériumi hivatalát, de alighogy hozzálátott az újoncozási és pótlóvazási osztály átszervezéséhez, január 29-én minden eddiginél fontosabb parancsnoki megbízást kapott, a közép-tiszai hadszíntér fővezényletét. Február 2-án érkezett a Perczel Mór tábornok lemondása miatt megürült hadtestparancsnokság törökszentmiklósi főhadiszállására, így alig egy hetet tudott a lovassági ügyeivel foglalkozni Debrecenben. Ezalatt legfontosabb intézkedése az ellenség térnyerése miatt veszélyeztetett huszár tartalék osztályok megfelelő új bázisainak kialakítása volt. Különös figyelmet fordított a 8. (Coburg) huszárezred kiképzőbá-

²² A Császár-huszárok elküldésére HL 1848-49. 8/101., közli *Az 1848-49-es I. magyar hadtest iratai. (I. kötet: megalakulásától az 1849. január 4-i kassai vereségig.)* S. a. r. Dér Dezső és Hajagos József. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 9. Eger, 2002. 242., megérkezésére Mészároshoz HL 1848-49. 8/617., közli *Az 1848-49-es I. magyar hadtest iratai II. (A januári újjászervezés és az első sikerek)*. A bevezető tanulmányt írta, az iratokat válogatta és sajtó alá rendezte Dér Dezső, Hajagos József és Hermann Róbert. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 10. Eger, 2004. 53. beosztásukra MOL P 295 A Görgey-család levéltára 39. cs. b/21/3 fasc. 86. f. Szemere levelét közli Szemere Bertalan: *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból.* – Okmánytár. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta, az okmánytárat, a jegyzeteket és a mutatókat összeállította Hermann Róbert és Pelyach István. Bp., 1990. 305-308.

zisára, amely Kecskeméten 700 újonc és közel 300 régi, Galíciából hazaszökött huszár bevethető katonai alakulatba történő integrálásával próbálkozott. Január derekán Nagyszalontára telepítve olyan sikeres kiképzési programot tudtak megvalósítani, hogy rövidesen egy teljes osztály csatlakozhatott Klapka hadtestéhez és a megfogyatkozott harcoló századok létszámát is ki tudták egészíteni.²³

Bár Répásy hadtestparancsnokként nem vezényelt sikeres ütközetben, csapatépítő tevékenységét és mindenekelőtt a kormány rendelkezéseinek minden esetben maradéktalan végrehajtását az OHB nyilvános köszönettel ismerte el, amelyet a Közlöny március 21-i számában adott közre. A két nappal korábban kelt rendelet emellett szokatlan megtiszteltetésben is részesítette a táborkokot: „a hadügyminisztériumnál eddigi hivatalát ismét elfoglalván, egyszersmind a magyar hadsereg főfelügyelőjévé kineveztetik.” Megtiszteltetésnek szánta-e Kossuth ezt a kinevezést, vagy tényleges feladatkör ellátására a kiképzés és ellenőrzés központi irányítására tervezte létrehozni az új beosztást? Mindkét változat lehetséges, az azonban bizonyos, hogy ilyen beosztás végül is nem lett a honvédseregben (Kossuth ugyan Görgői május 1-jei levelére írott hátiratán Vetter altábornagyot „hadseregi s erődítési főfelügyelő”-nek titulálta, de ez sem realizálódott.) s Répásy nem is használta soha ezt a címet. Használta viszont – egymástól elkülönülő feladataihoz mindig pontosan igazítva – a minisztériumi tevékenységével kapcsolatos ügyiratokon az újoncozási és pótlovazási osztály (időnként osztályok!) igazgató megnevezést, a hadseregi hierarchiában pedig a magyar lovasság főfelügyelője címet.²⁴ Hivatalát pedig a tőle megszokott alapossgal látta el, már a rendelet kiadása előtti napokban is, valószínűsíthetően március 12-től. Előző nap még Ferenczy Albert ezredes (februártól Répásyt pótlovazási feladatkörében helyettesítette) adott ki rendeletet, amit március 13-án már Répásy módosított.²⁵ Ezekben a hetek-

²³ Complexul Muzeal Arad Aradi Ereklyemúzeum kézirat- és nyomtatványgyűjteménye No. 2171. Bersek József önéletírása

²⁴ Hivatali címhasználatára HL 1848-49. 22/546, 25/421 és 37/216. Ugyanakkor Kossuth május 5-i rendelete kitüntetéséről, majd a Közlöny ezt közzétevő 1849/98. sz. a magyar hadsereg főfelügyelője címet használja, de nyilvánvalóan csak a lovasságra kiterjedő tartalommal. A hadügyminisztérium táborkari osztályába beosztott Gelich őrnagy szerint 1849. január végén szétválasztották az újoncozási és pótlovazási osztály két szakágát önálló osztályokra. Ennek az iratkiadásban is nyoma van pl. május 7-én HL 1848-49. 26/151, de nem következetes a rendszer, és az önállóan, az újoncozási osztály fejléce alatt megjelenő iratokat is Répásy írta alá. Gelich Rikhard: Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben. Budapest, é. n. II. k. 264.

²⁵ Közlöny 1849. 51 és 52. sz. (márc. 13. és márc. 14.) továbbá HL 1848-49.: 17/59.

ben elsősorban a lovasság ügyeivel foglalkozott, amit két komoly probléma is sürgetett.

A téli hadjárat alatt a harcok súlyát jelentős mértékben a huszárok viselték, amelynek során alakulataik létszáma erősen lecsökkent. A tavaszi ellentámadásra felkészült hadseregnek égető szüksége volt a teljes létszámú huszár egységekre, hiszen ezeknek nemcsak saját feladataikat, de nehézlovasság hiányában a csatalovasság feladatkörét is el kellett látnia. Sürgősen intézkedni kellett hát a császári-királyi hadseregből örökölt huszárezredek kiegészítéséről, így nem véletlen, hogy Répásy már március 14-én több napos helyszíni szemlére utazott Nagyváradra, ahol a 3. (Ferdinánd) és a 4. (Sándor) huszárezredek tartalékosztályai állomásoztak.²⁶ Itt folyt az újonc huszárok és az ezredeik számára vásárolt fiatal lovak kiképzése. Répásy még a hadkiegészítést felügyelő tevékenységének első periódusában (novemberben) intézkedett huszárújoncok és remonda lovak kiképzésére alkalmas tartalék osztályok kialakításáról, de azok működése nem minden esetben felelt meg elképzeléseinek. Az ok nem is annyira a tábornok hadtestparancsnoki megbízatásai miatti távollétében keresendő, hanem abban, hogy a hadszíntéren mutatkozó létszámhiány pótlására Kossuth a még kiképzetlen, de már felszerelt újoncokat harcoló alakulataikhoz rendelte. Január végén Répásy az új helyőrségekbe telepített tartalék osztályoknál – ekkor is csak felszerelési nehézségekre hivatkozva – már el tudta érni, hogy viszonylag tervszerűen folyjon a kiképzés, s ne kelljen kapkodva a hadszíntérre küldeni teljesen képzetlen huszárt és lovat. Márciusban azonban már időszerűvé vált a harcoló alakulatok újabb kiegészítése, aminek lehetőségéről a lovasság főfelügyelője a helyszínen akart meggyőződni, s ahol szükség volt rá, intézkedett a kiképzés gyorsításáról és a felszerelés kiegészítéséről. A hónap végéig hasonló szemlét folytatott le a többi ezred tartalékosztályánál is Békésen, Mezőberényben, Diószegen, Szilágysomlyón és Nagykárolyban. Mindezek eredményeként március végén, április elején több száz újonc huszár került a támadásba lendülő főszereg leolvadt létszámú huszárezredei mindegyikéhez, így Damjanich III. hadtestében a Hannover- és Ferdinánd-huszárokhoz, Klapka hadtestében a Coburg-huszárokhoz, és Görgei hadtestében a Sándor- és Miklós-huszárokhoz.

Azt pedig, hogy mennyire megalapozott volt Répásynak a megfelelő kiképzést a harctérre küldés feltételül szabó elgondolása, világosan megmutatta a szabolcsi huszárújoncok hatvani tragédiája. A 9. (Miklós) huszárezred tartalékához Debrecenbe küldött újoncok november végétől tanulták a huszármes-

²⁶ Reviczky Mária levele Lázár Matildhoz, közre adja Dinyés László: *Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok*. Erdélyi Örmény Múzeum 8. Budapest, 2004. 37.

terséget, képzettségük mégsem volt elegendő ahhoz, hogy váratlan harcászati helyzetben is megfelelően reagáljanak. A Debrecenből alig néhány napja a harcoló századokba beosztott újoncok április 5-én Hatvan és Aszód között kerültek kutyaszorítóba. A Miklós-huszárok 4. századát Görgey Kornél őrnagy egy nagyobb szabású erőszakos felderítésre vezette, amelynek során svalizserekkel ütköztek meg. A kézitusa alatt azonban egy domb takarásából dzsidások törtek a fellazult harcrendű huszárok oldalába, akik a túlerő elől kénytelenek voltak visszavonulni. Míg a harcedzett fekete-sárga zsinóros régi huszárok szerencsésen visszatértek, addig a piros zsinóros újoncok jelentős része odaveszett, a 80 elesett huszár döntő részét ők adták. A megfelelő kiképzési szint elérése nélkül a hadszíntérre küldött huszárújoncok harcba vetése nemcsak értelmetlen pusztulásukat, de a nagy értékű felszerelés és lóanyag elvesztését, ezzel együtt hónapok hadseregszervező munkájának eredményességét kockáztatta feleslegesen.²⁷

A régiek kiegészítésénél is súlyosabb gondot jelentett az új huszárezredek felállítása. Bár a legtöbb ezrednél a létszámkeretet december végéig feltöltötték, a hivatalába visszatérő lovassági főfelügyelőnek azzal kellett szembesülnie, hogy a hat új alakulatból jószerével csak kettő, a 13. és 14. hadrendi számot viselő Hunyadi-, illetve a Lehel-huszárok szervezése mutatott elfogadható szintet harcbavetésüket illetően. Azonban még ezeknél az ezredeknél sem lehetett mindegyik osztályukat a harctérre vezényelni, az utolsóként szervezni kezdett 18. hadrendi számú (ekkor még felváltva Kinizsinek és Attilának nevezett) huszárezred felállítása pedig a Komárom erődítményében rekedt egyetlen osztálynál meg is állt. Komoly hiányosságokat tapasztalt szemléi során Répásy a 16. (Károlyi) és a 17. (Bocskai) huszárezrednél. A Károlyi-huszárok első osztálya ugyan február végén elvonult Erdélybe, a többiek szervezése azonban elsősorban a hozzáértő tisztek hiányában nagyon vontatottá vált, bár a Pest megyéből Békésbe történő kényszerű áttelepülés már önmagában is jelentős nehézségeket okozott.²⁸

A Bocskai-huszároknál pedig éppen ellenkezőleg az okozta a problémát, hogy a kiképzés a szervezési bázisokon, a hajdúvárosokban történt. A folyton ha-

²⁷ Görgey István: *1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika.* Budapest 1885-1888. II. k. 80-82. o. Az eset rendkívül károsan hatott a felderítést elrendelő Gáspár András tábornok önbizalmára, erről Hermann Róbert: *Gáspár András honvéd tábornok.* Kecskemét, 2005. 57-58.

²⁸ A Károlyi-huszárokról ld. Csikány Tamás: A 16. (Károlyi) huszárezred története. (In:) *Kecskemét is kiállítja... Kecskemétiak a szabadságharcban II.* Szerk. Székelyné Kőrösi Ilona. Kecskemét, 2002. 131-162.

zatérő, magát egészen otthonosan érző legénység fegyelmét ugyanis nagyon nehéz volt fenntartani, a szervezést kormánybiztosként irányító Sillye Gábor pedig politikai befolyását latba vetve igyekezett különféle előjogokat biztosítani az alakulat huszárai számára. Répásy már január végén igyekezett jó érzékkel elejét venni a bajnak és elrendelte az ezred törzskari helyének Nyírbátorba történő áthelyezését. Ez még elég közeli hely volt a szervezés bázisához, a környéken elhelyezett huszárlegénység viszont már elég messze volt lakhelyétől ahhoz, hogy folyton hazajárjon. Sillye azonban elérte Kossuthnál a rendelkezés visszavonását, így márciusban még mindig Hajdúböszörményben szertelenkedtek a Bocskai-huszárok. A tábornok ennél az alakulatnál látszólag feladva a kiképzés alaposságáról vallott elvét, a hadszíntérre történő mihamarabbi elindítással oldotta meg a problémát. Beleunva a Sillye Gáborral folytatott torzskalkodásba a március 15-i debreceni ünnepségen parádézó osztaályukat Asbóth Lajos Balmažúvároson állomásozó tartalék hadosztályába helyezte, ahol még nem kerültek rögtön komoly lovassági ütközetekbe, így a kiképzési hiányosságokat szolgálat közben pótolni lehetett. Így járt el április derekán a következő felszerelt osztaálllyal is, azt Miskolcra vezényelte az itt szerveződő IX. hadtest kötelékébe, amely csak az orosz intervenció bekövetkeztével, június derekán került komoly harcba. Az ezred utolsó osztaálllyát a június elején életre hívott tartalék hadtestbe osztotta be, s a gyakorlat fényesen igazolta eljárásának helyességét, mert valamennyi osztaállly jól megállta helyét már az első ütközetében, ami pedig az új huszárrezredeknél ritkaságszámba ment.²⁹

Nehezebb dolga volt Répásynak az új alakulatok felszerelésével, amely jóval sokrétűbb s előállíthatóságát tekintve sokszorta bonyolultabb és drágább volt, mint a gyalogság esetében. A gyalogos honvédet – szorult helyzetben – hiányos felszereléssel, néhány töltéssel ellátva, egy szál szuronyos puskával is harcba lehetett küldeni, huszárt azonban hiányos lószerszámmal és gyenge lovakkal semmiképpen sem. Hiányos fegyverzettel már inkább, így az újonc ezredekben gyakori volt a párpisztoly hiánya, s szinte elfogadott, hogy csak egy pisztolyt használtak. A karabélyokkal sem szerelték fel az összes huszárt, sokszor egy szál szablyával vonultak el a harctérre, ami sok fejfájást okozott a lelkiismeretes tábornoknak. A lószerszámmra és a megfelelő lovak kiválasztására azonban igen agályosan felügyelt. A pótlóvazási osztaálllyt is úgy szervezte, hogy külön felelőse

²⁹ A Bocskai-huszárok szervezési problémáira KLÖM XIV. 257. és 397-98.; Nyakas Miklós: *Sillye Gábor kormánybiztos tevékenysége és a hajdúvárosok önvédelmi harca 1848-ban és 1849-ben*. Hajdúböszörmény, 1999. Helytállásukra Gacsályi Gábor: *Az 1848-49-es szabadságharc eseményei* Bartha Mór naplója alapján. *Honismereti kutatások Szabolcs-Szatmárban IX.* k. 94-105.

volt mindkét nagy fontosságú ágazatnak. A felszerelést a már említett Ferenczy Albert ezredes felügyelte márciustól, a lovak beszerzését pedig Ábrahám Károly ezredes, aki tábornoki kinevezése óta szolgált Répásy mellett. Persze a mégoly ügyes szervezés mellett is akadtak problémák. A hadsereg számára beavatott lóanyag minőségével még nem is volt gond, de a felszereléssel nem egyszer előfordult. Április végén Kossuth kemény hangú levélben utasította Répásyt jelentéstételre a 12. (Nádor) huszárezred felszeretlenségével kapcsolatban. A tábornok önértetes válaszában fejtette ki az ezzel kapcsolatos problémákat, s a felelősséget az élehetetlen és hanyag ezredparancsnokra hárította szemlézése tapasztalataira hivatkozva.³⁰ Kossuthal különben kifejezetten jó viszonyt ápolt, nagy tisztelője lévén a szabadságharc vezetőjének politikusi kvalitásait elismerve. Pedig a kormányzó elnök időnként olyan szakmai dolgokba is beleártotta magát, amihez nemigen érthetett, súlyosan korlátozta az irányítási jogokat és sértette a tábornoki tekintélyt. Június végén a szabadcsapatokból huszárnak állt legénység számára Kossuth visszaadatta az általuk fegyverként használt karikás ostort, amit ő rendkívül célszerű fegyvernek minősített s erről ki is oktatta a lovasság főfelügyelőjét. Répásy pedig béketűrő ember lévén ráhagyta ezt az elnökre és intézkedett a karikás ostor fegyverként való használatára a Hunyadi-huszárok körében.³¹ A bizalom ugyanakkor töretlen a tábornok iránt, s május elején hadügyminiszter hiányában többször is vezette a minisztérium munkáját. A helyettes hadügyminiszter Klapka György tábornok mellett őt is felhatalmazta Kossuth a hadügyminiszteri aláírást igénylő iratok szignálásának jogával.³²

Ebben az időszakban egyébként is már az újoncozás problémái kerültek előtérbe, ami szintén Répásy felelősségi körébe tartozott. Az újoncozási alosztályt Okolicsányi József alezredes vezetésére bízta, de 1849 májusában egy teljesen új hadkiegészítési rendszer megszervezését kellett lebonyolítania.

Az országgyűlés 50.000 újonc kiállítását szavazta meg, akiknek az alapki-képzéséről, felszerelésről és 30.000 fő erejéig új alakulatokba való szervezéséről kellett gondoskodnia. Répásy mint a hadügyminisztérium újoncozási és pótlóvázási osztály igazgatója a huszárezredeknél alkalmazott tartalékosztályok szisztémáját a teljes hadseregére kiterjesztette, ami megoldást jelentett az újonc honvédek megfelelő alapki-képzésére a hadszínterre küldésük előtt.

³⁰ KLÖM XV. *Kossuth Lajos kormányzó elnöki iratai 1849. április 15. – augusztus 15.* Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955. 124.

³¹ KLÖM XV. 583.

³² HL 1848-49. 27/219., illetve Kossuth Guyonhoz írott május 16-i utasítása KLÖM XV. 320.

Újonctelepek hálózatát hozták létre országos lefedettséget biztosítva a hadki-egészítési és kiképzési rendszer számára.³³

Óriási szervezőmunka kezdődött, sajnos ismét versenyt futva az idővel. Az újoncállításhoz szükséges vármegyei apparátusok ugyanis most kisebb hatékonysággal működtek mint 1848 őszén, s csak vontatottan indult el a munka. A lakosság sem érezte át igazán, hogy Kossuthnak „elfogyott a regimentje”, hiszen mindenhol győzelmi jelentések érkeztek. Így csak júniusban tudtak igazán működésbe kezdeni az újonctelepek kiképzőkeretei, s a rövidesen bekövetkező orosz intervenció miatt megint csak félig kiképzett, rosszul felszerelt és sokszor fegyvertelen újoncokat volt kénytelen a hadügyi vezetés az ellenség elébe állítani. Ez azonban már nem Répásyn múlt, az újonctelepeket előírászerűen megszervezték, és intézkedtek az új alakulatok felállítására is. A rendszer helyességét bizonyítja, hogy az itt szervezett valamennyi alakulat képes volt hadszíntéri szolgálat ellátására, míg a rendszeren kívül szervezettek többsége nem:

A tábornok megkülönböztetett figyelmet fordított a lovasság kiegészítésére. Kitüntetésként fogta fel a huszárokhoz történő besorozást. Személyesen intézkedett a magukat kitüntetett honvédek, vagy az általa deréknak vélt katonák áthelyezésére valamely huszárezredhez, így például az Eszék feladása után az ellenséges vonalakon átszökő két honvédnek a 3. (Ferdinánd) huszárezredbe történő beosztásuknál.³⁴ A szabolcsi újoncokat is előszeretettel küldte lovassági szolgálatra, így a megye által kiállított legények negyede huszár lett, s ha a tavaszi időszak rekrutáit vesszük, az arányuk megközelíti az 50%-ot.³⁵

A személyes sorsok alakulását is figyelemmel kísérte. Így nyugdíjas huszár segélykérelmét terjeszti tovább és küzdi ki támogatását, majd egy méntelepi szerkovács fiának iskoláztatását karolta fel a szegedi katonai nevelőintézetbe történő elhelyezésével, de a mezőhegyesi méntelep személyzetének házassági engedélyezését is intézte a kauciótól való eltekintéssel.³⁶ A súlyos sebesüléséből felépülő Sulyok Ede őrnagy számára személyesen intézkedett egy mezőhegyesi kitűnő fajú szolgálati lóként történő átadására, de májusi rendelkezései között még jó néhány hasonló intézkedés akadt.³⁷

³³ Ezért nem engedi Sillye Gábornak, hogy a Bocskai-huszárok tartalékosztályának ügyeivel foglalkozzon, bár a szervezést ő irányítja. Május 4-én megtiltja számára a tartalékosztállyal való rendelkezést HL 1848-49. 25/309.

³⁴ HL 1848-49. 20/31.

³⁵ HL 1848-49. 21/527.

³⁶ HL 1848-49. 27/220, 27/340 és 22/215.

³⁷ HL 1848-49. 27/71, továbbá 23/266., 23/451. és 29/340.

Júniusban Répásy az újonctelepek ellenőrzése mellett újra előtérbe helyezte a lovasság szervezését. Intézkedett a 18. (Attila) huszárezred szervezésének újraindításáról, ahová a hevesi önkéntes lovasságot tagolta be, illetve az egri és hódmezővásárhelyi újonctelep lovassági szolgálatot vállaló rekrutáit sorozta be. Még május végén kezdeményezte a 19. huszárezred felállítását is, amelynek szervezésével a beosztás nélkül maradt egykori Württemberg-huszárezredti tisztársát, Hertelendy Miklós ezredest bízták meg. Ezt azonban rövidesen leállították, mivel a meglévő ezredek felszerelését sem volt képes már teljes egészében biztosítani az ország gazdasága.

Ebben az időben különösen sokat foglalkozott Répásy lótenyésztési kérdésekkel. Többször is szemlélte a mezőhegyesi katonai ménest, s már március 20-án lebonyolította ott első hivatalos szemláját. A legapróbb részletekre is kiterjedt a figyelme a ménes gondozásával kapcsolatban. Jelen van a fajlovak kiválasztásánál, jelentést kér az eladásra javasolt lovak selejtezésének okáról.³⁸ Nem csodálható ez a nagy figyelem, hiszen a bábolnai ménes elvesztése után a mezőhegyesi volt az ország egyetlen katonai ménesbirtoka. És nem csak a katonai feladatok, a pótlovazás kulcsa volt ez a ménes, de országos gazdasági jelentőséggel bírt az állattenyésztés vonatkozásában. Az ország loállományának a nemesítése, frissítése is innen folyhat. 1849. április közepén részletes tervet dolgozott ki az ország honvédsereg által már biztosított részének fajokkal való ellátására, a lótenyésztés fellendítésére és 21-én utasítást adott a mezőhegyesi katonai ménesbirtok számára a megfelelő fedezőménnek útba indítására. Egy-egy megyébe 5-12 állatot irányított, Erdélyre pedig fokozott figyelmet fordítva 24 nemes fajú mént indított útnak. Az erdélyi lovasság egyébként is felkeltette figyelmét, mert annak parancsnoka Bethlen Gergely ezredes segítséget és utasítást kért tőle a Bem kedvencének számító Gál Sándor ezredes székelyföldi parancsnokkal szemben, aki szakmailag helytelenített akcióba kezdett a helyi lovasság önhatalmú szervezésénél. Intézkedésének azonban nem maradt nyoma, de Gál okvetetlenkedését mindenesetre sikerült leállítani.³⁹

Répásy Mihály viszonylag keveset tartózkodott a fővárosba visszatelepült minisztériumban, ahol az új hadügyminiszter, Görgei Artúr fiatal, s a környezetéből származó tisztekkel töltötte be a kulcspozíciókat. Július 8-án elkezdődött a főváros kiürítése, s Répásy hivatalának Szegedre telepítését szervezve 12-én már a tiszaparti városban tartózkodott. Szegedi ténykedéséről már csak

³⁸ HL 1848-49. 17/614 és 22/214.

³⁹ HL 1848-49 22/546 és 25/312,

a mezőhegyesi katonai méneslóanyagának biztonságba helyezésére tett intézkedései maradtak fenn, illetve szemleútjairól tudunk. Utolsó fennmaradt intézkedése július 20-i mezőhegyesi szemléjéről származik, Lőw József főkovácsi kinevezése a katonai ménesbirtok állományába.⁴⁰ A válságos helyzetben is rendületlenül járta a lovassági kiképzőhelyeket, legjobban huszárai között érezte magát. Népszerűsége töretlen volt, a huszár legénység és tisztikar egyaránt tisztelte, jó néhányan kifejezetten szerették a lovas szakmai téren utolérhetetlen tudással rendelkező, közvetlen stílusú huszártábornokot. Azt a szeretettel teljes tiszteletet ami körülvette leginkább a márciusi ifjak közül a Károlyi-huszárok századparancsnokává avansált Degré Alajos adja vissza:

„Rendkívül szerettem Répásyt (...) pedig egyszer kegyetlenül elbánt velem. Lovassági főparancsnok lévén, Csabára jött szemlét tartani. Rövid gyakorlat után következett a csapatok elléptetése. Ilyenkor a kapitány, kinek századán volt a sor, a tábornokhoz lovagolt, hogy a szükséges felvilágosításokat adja. Ott voltam a tábornok balján egy lófejjel hátrább, s mögöttem a század kovácsa. Egyik-másik lóról aztán kérdezte:

– Ki avatta e lovat?

Én aztán rámondtam:

– Tomcsányi őrnagy.

– Hány éves? stb.

Találomra elmondtam valamit, ami körülbelül egyezett. Aztán a vezetékekre került a sor.

– Kapitány úr, mi baja ennek a lónak?

Rámondtam valamit azokból a lóbetegségekből, amik leggyakrabban előfordultak. Répásy a kovácshoz fordult:

– A kovács, hogy engem meg ne hazudtoljon, ugyanazt mondta, amit én.

– Századkovács – rivallt rá Répásy –, maga nagy számár.

Nem mertem a kovácsra nézni, ki majd megölt a semeivel, mikor a fentebbi jelenet ismétlődött.

A szemle végén Répásy hozzám fordult e szókkal:

– Kapitány úr, egy kapitánynak a századában minden lovat úgy kell ismer-
nie, mintha hitestársa volna. Elégületlen vagyok.

Tisztelegvén visszavonultam.

Ebédnél aztán elmondtam neki mentségemet, hogy csak két nap óta vezénylem a századot.

⁴⁰ HL 1848-49. 38/341.

– Miért nem szóltál ott, fiam? Most nem kellene bocsánatot kérnem – tréfálkozott jókedvűen. Aztán elhívatta a kovácsot, öt forintot ajándékozott neki, mert kapitánya iránt figyelmes volt, én meg tizet adtam, mert elviselte azt a címet, mely közvetve rám célzott.

Ekkor láttam őt utolszor”⁴¹

Répásy Szegedre visszaérkezését követően 27-én megbetegedett, s az ekkor már a városban százával áldozatait szedő kolera július 29-én késő este végzett vele.⁴² Utódát már nem nevezték ki sem a lovassági főfelügyelő, sem pedig a minisztériumi osztályigazgató pozíciójában.

⁴¹ Degré Alajos 276-277.

⁴² HL 1848-49. 41/16 Répásy temetéséről Hermann Róbert; Répásy Mihály honvéd vezérőrnagy első temetése. *Ad acta. A Hadtörténelmi Levéltár Évkönyve* 2006. 36-44.

FÜGGELÉK

Répassy Mihály utolsó császári-királyi hadseregbeli minősítése

von Kalliány vezérőrnagy cs. kir. dandárparancsnoksága

Württembergi király 6. huszárezred

Személyleírás Répassy Mihály őrnagyról az 1847. évre

(123/1847. sz.)

Württembergi király 6. huszárezred

Utóbb nevezett törzstiszt személyleírása az 1847. évre.

Répassy Mihály őrnagy Magyarországon, Kemeccsén született az 1801.

nincs kitüntetése évben, református, nőtlen.

<u>Rang</u>	1844. december 30-tól.			
Szolgálati idő	a 3. dragonyosezrednél	év	hó	nap
	mint hadapród	2	6	15
	mint alhadnagy	5	8	15
	mint főhadnagy	6	1	–
	mint 2. osztályú kapitány	3	4	7
	mint 1. osztályú kapitány	1	7	15
	a királyi magyar nemesi testőrségnél			
	mint 2. őrmester és kapitány	5	4	6
	mint 2. őrmester és őrnagy	1	4	5
	a 6. huszárezrednél			
	mint létszámfeletti őrnagy	1	6	5
	<u>Összesen</u>	27	6	8

Soha nem volt nyugdíjazva vagy kilépve, nem szolgált idegen hatalomnak, nincs vagyona.

Fizikai ereje és testalkata	Erős, robusztus testfelépítésű, teljesen egészséges, tábori fáradalmakra alkalmas.
Ismeretei és tudása	Jól beszél és ír németül, magyarul és latinul, franciául valamennyit beszél. Végzett jogász. Némi ismerete van matematikából, történelemből és földrajzból.

Jelleme és erkölcsi magatartása	Élénk, jóindulatú, hibátlan modorú.
Magaviselete általában, csakúgy, mint előljáróival, beosztottjaival szemben.	A mindennapi életben tisztességtudó és barátságos. Elöljáróival tisztességtudó és tiszteletteljes. Beosztottjaival szigorú, de méltányos és igazságos.
Alkalmazhatóság szolgálatban	Sok gyakorlati szolgálati tudással bír, jó parancsnok, jól; igyekvően és pontosan gyakorlatozik. Nagyon jó lovas, jó lóismerő és jó belovagló is.
Katonai szakmegítélése	Tapasztalatra alapozottan jó megítélésű
Viselkedés az ellenség előtt	Nem szolgált ellenség előtt.
Képességek magasabb képzésre.	Allásához hűen teljes buzgalommal mindinkább képezi magát, amihez képességekkel bír. Mint osztályparancsnok ügyes, annak idején az ezredparancsnoki elvárásoknak is megfelelehetne.

Stanislau, 1847. október 31-én Kalliány vezérőrnagy

Mivel ez a törzstiszt a teljes ez évi összpontosítás idején és még most is egy bizottságnál ide vezényelve tartózkodik, és ezen ezredhez történt beosztása óta még egyáltalán nem jutott osztályparancsnoksághoz, így e vonatkozásban tehetségét személyes meggyőződés alapján nem tudom igazolni; egyébként teljes mértékben egy véleményen vagyok róla a dandárparancsnok úrral.

Ruff altábornagy

Egyetértve a hadosztályparancsnok úr megjegyzésével Hammerstein altábornagy

Eredeti tisztázat: Kriegsarchiv, Wien. Personalakten Conduite-Listen Karton 590. Husaren Regiment No. 6. 1847.

Fordította: Lenkefi Ferenc

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- V. Waldapfel Eszter I.** V. WALDAPFEL ESZTER: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. Összeállította és szerkesztette. I. k. Budapest, 1950.
- 1848-49.** HL az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai
- Degré Alajos** DEGRÉ ALAJOS: *Visszaemlékezéseim*. Összeállította, szerkesztette, a bevezetést és a jegyzeteket írta Ugrin Aranka. *Magyar Századok*. Budapest, 1983.
- Hermann Róbert, 2001.** *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849*. Összeállította, szerkesztette és az előszót írta Hermann Róbert. Budapest, 2001.
- HK** Hadtörténelmi Közlemények
- HL** Hadtörténelmi Levéltár
- KA** Kriegsarchiv, Wien
- KLÖM XIII.** *Kossuth Lajos Összes Munkái XIII. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén 1848. szeptember-december*. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1952.
- KLÖM XIV.** *Kossuth Lajos Összes Munkái XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén 1849. január 1–április 14.* Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1953.
- KLÖM XV.** *Kossuth Lajos Összes Munkái XV. k. Kossuth Lajos kormányzó elnöki iratai 1849. április 15.–augusztus 15.* Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955.
- MOL** Magyar Országos Levéltár